

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дпн Клавдия Василева Сапунджиева, ръководител катедра „Социална педагогика и социално дело”, СУ „Св. Климент Охридски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'
в област на висше образование 1. Педагогически науки
професионално направление 1.2 Педагогика
докторска програма по Специална педагогика

Автор: Надя Росенова Танева

Тема: Социална интеграция и социално подпомагане на хората с увреждане

Научен ръководител: проф. дпн Дора Стоилова Левтерова, ПУ

1. Общо описание на представените материали

Със заповед на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Социална интеграция и социално подпомагане на хората с увреждане” за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика, докторска програма „Специална педагогика”. Автор на дисертационния труд е Надя Росенова Танева – докторант на самостоятелна подготовка към катедра ”Педагогика и управление на образованието” с научен ръководител проф. дпн Дора Левтерова от ПУ.

Представеният от Надя Росенова Танева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’)
- заповед за записване в докторантура;

- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността;
  - протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
  - дисертационен труд;
  - автореферат;
  - списък на научните публикации по темата на дисертацията;
  - копия на научните публикации;
  - декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
  - справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет и др.
- Докторантката е приложила 6 броя публикации по темата на труда.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Надя Танева е завършила ПУ и е магистър по училищна психология и управление на социално- педагогическите дейности с деца и юноши. Завършила е различни обучения, свързани със социалната работа и социалната педагогика. Работи към Дирекция „Социално подпомагане”, Пловдив. В този смисъл насочеността към темата и изследователските проблеми на дисертационния труд е закономерна и отразява както интересите, така и професионалните компетентности на докторанта.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблемът е особено актуален, защото въпреки многобройните активности по различни европейски нормативи, проекти и препоръки, въпросът за интеграцията и социалното подпомагане на хората с увреждания остава не само недостатъчно практически разрешен, но и недостатъчно изследван, особено в конкретните му измерения по направленията – регион, вид увреждане, специфики на социална подкрепа, образование, работа с близките и т.н. Целта на изследването е актуална и съвременно правдива в смисъла на идеята за подобряване на организацията на работа с хората с увреждания. Поставените изследователски задачи на пръв поглед звучат многоаспектно, но всъщност конкретизират изследователските цели, обхващат основните им аспекти и имат ясна и точна формулировка. Така се предпоставя коректността и пълнотата както на теоретичната обосновка, така и на експерименталната работа по различните изследователски полета – социално подпомагане, политики, социални услуги, социално подпомагане-приобщаващо образование, нагласи, възможни промени и подобрения и т.н.

4. Познаване на проблема

Докторантката познава проблема – в общотеоретичен и практически план. Особено детайлно е запознаването с въпросите на работата и социалните услуги на хората с увреждания, както и спецификите по включването, приобщаването и квалификацията им. При това анализът за социалните услуги като вид, заетост, чакащи, пол и т. н. е валиден за 14 области в страната, а не само за регион Пловдив.

Теоретичната част включва анализ на два основни проблема – социалната работа и социално подпомагане – понятия, аспекти, видове, процеси. На практика в обобщен вид са обхванати основните теоретични полета на проблематиката, посочени са някои водещи автори и изследователи по проблема. Като важен акцент може да се посочи търсенето на корелация между социалното подпомагане и приобщаващото образование на деца и ученици със специални образователни потребности, като детерминант на социалното включване. Това не само е съвременен акцент, но показва и влиянието от разбиранията и позициите на научния ръководител, което е положителен факт. Литературата включва общо 126 източника – научни, електронни и нормативни. Концептуалната обосновка обаче би могла да е още по-разгърната, по-детайлно обоснована и основана на най-новите идеи за социалната работа/социалната педагогика у нас – например разбирането за психопедагогическото ѝ и интегративно ядро, отразени в колективната монография „Академични полета на социалната педагогика”, 2014 и книгата „Социалната педагогика или педагогика на социалната работа”, 2014. В този контекст би се прецизирало и разбирането за социалната работа и за специалността „социална педагогика” – с. 23, чиято сфера не се изчерпва с образователното пространство, а осъществява подкрепящия социално-възпитателен елемент в широката социална дейност и така социалнопедагогическо и социалновъзпитателното биха се представили като възможност и „набор от специфично психопедагогическо познание за индивидите, групите и общностите, които са в риск от социално изключване...” (пос. изт., с. 145).

Докторантката показва много добро познаване на материята, свързана със социалното подпомагане, помощите и социалните услуги за хората с увреждания и в тази част е на лице обобщена, но изчерпателна теоретична информация и анализ.

5. Методика на изследването

Цялостната концепция на изследването е добра и прецизна, а избраната методика – подходяща и собствено дело на докторанта. Използваните основни методи за емпиричното изследване отговарят на поставените цел и задачи и дават възможност за пълноценен изследователски процес и резултати.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В структурно отношение дисертационният труд се състои от увод, четири глави, изводи и обобщения, препоръки, заключение, приноси, литература и приложения с общ обем от 214 страници. В основния текст се съдържат 51 таблици и 27 фигури.

В първа глава се изясняват понятията за социална работа, социални дейности и социална политика, като не теоретично равнище са изведени предложения за тяхното диференциране. Представен е, обобщен и е схематизиран таблично модел на социалната работа, социалните дейности и социалното подпомагане, който прецизира разбирането за същността и отликите им и улеснява по-нататъшното изследване.

Втора глава представя поставянето на разбирането и същността на социалното подпомагане, социалните помощи и социалните услуги за хората с увреждания. Обосновани са различията и дискриминационните контексти на дефинициите, основани на степента на увреждането и клиничните му тълкувания, а не на вида и социалните му измерения, с които са съобразени социалните услуги. Анализът се основава на броя на хората с увреждания според различните държавни институции, като се изведени парадоксите в това отношение, разминаванията и различията и е обоснована необходимостта от единна база данни. Представянето на социалните услуги за този контингент в 14 области в страната пък се основава на база вид услуга, заетост, чакащи и пол.

Трета глава представя дизайна на проведеното изследване, а четвърта глава разглежда данните от изследването и ги анализира. На лице е мащабно изследване, проведено за периода 2014-2015 година и включващо общо за двете анкети и въпросника 375 души, от които 295 са жени с увреждания, мъже с увреждания, родители на деца с увреждания и 65 специалисти работещи с деца/лица с увреждания, а също и 80 изследвани лица, работещи в ДСП Пловдив и ДСП Родопи.

Резултатите са интересни и значими, при това с ресурс за препоръки с цел подобряване на състоянието на работата с хора с увреждания. Въпреки синхронизираното с европейските стандарти законодателство у нас в конкретните области, сфери, а също във всекидневната работа се срещат трудности и нормативната база не следва динамиката на процесите и конк-

ретните потребности на хората. В този смисъл се обосновава необходимостта от повече проучвания на терен и по-активното включване на мнението на хората с увреждания, на техните близки и специалистите, които работят с тях. Социалните работници като цяло са подготвени и добре образовани, но имат потребност от краткосрочни практически квалификации, най-вече тренинги, което би трябвало да се има предвид за в бъдеще. Анкетиранията обосновават необходимостта от увеличаване на услугите и извеждат особено ефективните – напр. услугата в общността – личен асистент. Като имаме предвид реалните факти и събитията около тази услуга днес, може да се каже, че резултатите от изследването следват реалната линия на потребностите на хората с увреждания, но това често се разминава с фактическото състояние и възможностите за реално осъществяване и практикуване на тази и др.п. услуги. В този контекст направените препоръки са правомерни и съвсем актуални, особено - необходимостта от създаване на Национална база данни на лицата с увреждания, на принципа на видовете, а не на степен или група увреждане; реструктуриране на комисиите ТЕЛК, НЕЛК и ДЕЛК; фокусиране върху насърчаването на социалното включване на база на задължителната социална оценка; реструктуриране на домовете във връзка с деинституционализацията; лимит на натовареността на социалните работници и др.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам приносите, които докторантката е обобщила в теоретичен и приложен план. Резултатите от изследването са с ресурс и за по-нататъшно развитие и допълване, според динамиката на необходимите промени в работата и социалното подпомагане на хората с увреждания. В по-обобщен план постигнатото може да се формулира така:

- Теоретично е анализирано концептуалното разбиране за хората с увреждания и социалното подпомагане, обогатена е представата за тях на базата на видовете увреждания и съществуващите стереотипи и правомерно е потърсена връзката с приобщаващото образование, като по този начин се постига и операционализи-

ране на познанието за спецификата и качеството на социалното подпомагане за хората с увреждания.

- На основата на авторска методика, чрез анализ и обработка на резултатите са предложени идеи и варианти за промени за по-ефективно социално подпомагане на хората с увреждания, основано на индивидуален принцип – по вид, а не по степен и са обобщени конкретни фактори и ситуации, които в дългосрочна перспектива ще осигурят равнопоставеното участие и непрекъсната квалификация на социалните работници.
- Систематизира се информацията за броя на хората с увреждания, според данните на различните институции и се извеждат конкретни предложения и препоръки за законодателни и практически промени в изследваната сфера.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представени са 6 публикации – 5 самостоятелни и една в съавторство. Те са преобладаващо от сборници на конференции и конгрес по психология. Публикациите представят изявите на докторантката на различни научни форуми, но не всички са пряко по темата на дисертацията.

9. Лично участие на докторанта(ката)

Смятам, че постигнатото е лично дело на докторантката, която има опит в практиката на социалното подпомагане и необходимото образование и квалификация за разработка на труд от подобен характер.

10. Автореферат

Авторефератът е оформен според изискванията и отразява коректно текста и постигнатото в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Критичните ми бележки са свързани с постигане на по-широкообхватна и задълбочена теоретична обосновка и анализ на проблема, а също и с препоръката за оповестяване на резултатите от изследването в официалния периодичен психологически и педагогически печат, като статии в съответните списания.

12. Лични впечатления

Нямам лични впечатления от докторанта.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Би било добре да се оформи помагало за социалните работници за работа с хората с увреждания на основата на данните и препоръките от дисертацията и конкретните аспекти на проблема – напр. за регион Пловдив или по отделен сегмент – напр. приобщаващото образование.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Педагогическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантка Надя Росенова Танева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по съответната научна специалност, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’* на Надя Росенова Танева в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика, докторска програма „Специална педагогика“.

03. 06. 2016 г.

Рецензент: проф. дпн Клавдия Сапунджиева

.....